

Смернице за реаговање у случају смрти ученика или наставног и техничког особља

Ове смернице су осмишљене да помогну наставном и техничком особљу и члановима кризног тима да одговоре на потребе ученика и особља након што је губитак утицао на школско окружење, на пример након смрти ученика или члана особља или када се деси смрт која утиче на многе људе у заједници.

Ожалошћеност је уобичајена међу школском децом. За особље у школи, то значи да је велика вероватноћа да ћете скоро сваки дан сусрести ожалошћеног ученика, чак и ако не видите никакве спољашње или видљиве знаке туге.

Добро информисани наставници и школско особље могу бити извор подршке ученицима, али ненамерно могу, уколико нису добро информисани, бити извор стреса. Примера ради, неразумеваче реакција може довести до погрешног тумачења бихејвиоралних реакција на губитак као лошег понашања и непоштовања других.

Колико ће времена бити потребно ученицима да се прилагоде губитку, варира, али већина деце неће „превазићи губитак“ за шест месеци или годину дана. Зато је потребно планирати одговарајуће за непосредне последице, у месецима након губитка, а и дугорочно.

Школе могу бити најбоље окружење за пружање услуга ученицима (и особљу) након губитка који утиче на школску заједницу:

1. Школе су за децу природно и познато окружење.
2. У школама се може подржати велики број ученика.
3. Многа деца ће имати користи од услуга подршке које се могу лако обезбедити у школском окружењу.
4. Ученици који се суочавају са губитком могу се пратити током времена и упућивање на клиничке услуге може бити олакшано по потреби.
5. Родитељи су можда спремнији да прихвате услуге које се пружају у школским установама, при чему се стигма повезана са услугама менталног здравља може смањити.

Након што деца заврше средњу школу, већина ће доживети смрт члана породице или пријатеља, а 5% деце ће доживети смрт родитеља до 16. године.

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ШКОЛСКОГ КРИЗНОГ ТИМА

Реаговање на смрт ученика или особља у школском окружењу

Када дође до смрти, активирајте школски кризни тим и планирајте да се позабавите губитком. Координирајте напоре са другим школама на које такође такав догађај може имати утицаја.

1. Пре свега, од изузетне је важности проверити информације (нпр. од чланова породице или локалних власти).
2. Потом, установите које информације породица жели да подели (или које су информације већ јавно објављене из поузданог извора).
3. Када је смрт потврђена, обавестите школско особље и ученике.

ОБАВЕШТЕЊЕ

1. **Обавестите школски кризни тим и израдите план.** Размислите о активирању школског кризног тима. Ако се почетно обавештење деси ван школских часова, то може захтевати покретање телефонског ланца или електронске поште како би се обавестило особље школе и како би исти били позвани да се састану пре школе како би организовали јединствени план и информисали особље школе. Ако се обавештење деси током школских сати, то може захтевати дистрибуцију писмене изјаве или састанак особља.
2. **Прво обавестите наставнике и друго особље.** Састати се пре школе са наставницима и другим особљем како би се поразговарало о томе шта се зна о смртном догађају. Ово наставницима даје прилику да поставе сва питања која желе и да се припреме пре него што виде своје ученике на часу. Уколико се наставник не осећа способним да разговара са својим ученицима о смртном догађају, члан кризног тима треба да буде доступан да помогне у обавештавању.

3. **Обавестите ученике лично уз присуство познатог особља.** Уколико је преминуо учитељ/наставник, размислите о томе да то одељење обавести наставник из истог или нижег разреда који познаје ученике преминулог наставника, или наставник из школског кризног тима коме је то можда лакше да уради. Размислите о томе да овај наставник остане у разреду у наредних неколико дана и да имате замену за разред који је у мањем обиму, директно погођен овим догађајем.
4. **Припремите изјаву за ученике.** Одрасли се често муче шта да кажу. Уз припремљену изјаву, наставници могу дати исте информације свим ученицима истовремено. Ово би требало да се ради у малим, природно формираним групама, на нивоу одељења или на нивоу свих првих часова; треба уложити све напоре како би се осигурало да сви ученици буду присутни у тренутку када се те информације деле. Укључите информације о доступности услуга менталног здравља и подршке и како ученици могу приступити таквим услугама. Избегавајте употребу разгласа или великих скупова за објављивање таквих најава.
5. **Припремите изјаву за родитеље.** Припремите допис за родитеље да их обавестите о смртном догађају и које услуге се нуде ученицима и породицама. Уверите родитеље да су кризни тимови мобилисани и да су услуге подршке доступне.

САВЕТОВАЊЕ НА ТЕМУ КРИЗНИХ СИТУАЦИЈА И ЖАЛОСТИ И ДРУГЕ УСЛУГЕ ПОДРШКЕ У ШКОЛИ

1. **Помозите ученицима тиме што ћете им пружити моделе суочавања са датом ситуацијом и начинима који ће им помоћи да наставе са даљим присуством на часовима и радом у учионици:** Након губитка, директно обраћање ученицима на тему догађаја може смањити негативан утицај на похађање школе и учење. Ово се може урадити појединачно и у оквиру групе. Ученици могу изразити много различитих емоција и осећања. Циљ је да омогућимо сваком ученику да се осети слободним да искаже своја осећања у безбедном окружењу без осуђивања.
2. **Помозите ученицима да се изборе са тешким осећањима:** Ученици такође могу осећати и показивати кајање, посебно уколико верују да су се према појединцу у прошлости лоше опходили. Адолесценти могу да буду посебно рањива група, са повећаним ризиком да се осећају депресивно или анксиозно и да се упусте у самоокривљавање. Или да имају осећај кривице у вези са датим губитком. Уколико је смрт била самоубиство, ова осећања могу бити појачана.
3. **Помозите млађим ученицима:** Млађи ученици могу имати више потешкоћа у разумевању смрти и већа је вероватноћа да ће имати буквалне погрешне интерпретације као одговор на објашњења (нпр. ако им се каже да је преминули у вечном сну, могу постати уплашени пред спавање). Сви ученици (и особље) ће вероватно искусити нека осећања кривице након смрти, чак и ако не постоји логичан разлог.
4. **Дефинишите просторије и протоколе за саветовање у кризним ситуацијама или саветовање о жаловању:**
 - Успоставите процедуре за напуштање наставе (нпр. Да ли ће бити потребна пропусница? Да ли би ученика који је узнемирен требало отпратити у просторију за подрш-

ку?) и за повратак на час пре краја часа. Уколико ученик остане у просторији за подршку на крају часа, обавезно обавестите наставника за тај час, као и за следећи час. Такви поступци обезбеђују да школа има тачна сазнања о томе где се ученик налази. Непосредно након смртног догађаја, ограничите привилегије изван територије школе, уколико је то потребно и успоставите процедуре за давање одобрења ученицима пре него што напусте територију школе током школског дана.

- Биће потребне опсежније услуге непосредно након кризе у целој школи. Размислите о томе да ученицима и школском особљу буду доступне услуге подршке и саветовања пре, за време и након наставе непосредно након догађаја.
 - Планирајте текуће и дугорочне услуге које ће бити доступне ученицима. Ако је до смртног догађаја дошло услед кризне ситуације која се догодила у школи, потребно је направити планове за комеморацију и меморализацију, посебно у време годишњице смрти. Додатне услуге подршке такође треба планирати за датуме и догађаје који могу бити окидач за тугу ученика или особља, као што су матура, матурско вече, спортски догађаји (уколико је преминули био/била спортиста/спортисткиња), итд.
 - Имајте на располагању заменске наставнике који се могу ротирати између одељења како би омогућили наставницима да траже услуге подршке у просторијама за подршку наставнику/особљу током школских сати.
 - Уколико је смртни случај повезан са кризном ситуацијом која је утицала на заједницу, размотрите неке услуге подршке родитељима у школи одмах након таквог догађаја.
 - Школски саветници и школски психолози могу помоћи наставницима да идентификују факторе ризика и знаке стреса који могу указивати на потребу за услугама менталног здравља, поред онога што се нуди у школи. Као и код свих саветодавних услуга, родитеље треба обавестити ако се препоручују додатне услуге.
 - Посебно након трауматских губитака (нпр. самоубиство или убиство), будите проактивни и креирајте такву атмосферу у којој ће се ученици осећати комфортно да потраже саветодавно и помоћно особље, уколико су узнемирани. Подстакните ученике да идентификују пријатеље због којих су можда забринути. То укључује ученике који имају самоубилачке мисли или су дали претеће изјаве.
5. **Смернице за препознавање ученика који могу бити у већем ризику од емоционалног стреса:**
 - Ученици који су били блиски пријатељи преминулог
 - Ученици који су ишли у разред са преминулим. Нека члан кризног тима прати распоред покојног ученика како би помогли у идентификацији деце из истог разреда, а којима би додатна пажња значила.
 - Ученици који су ишли на ваннаставне активности са преминулим
 - Ученици који су имали сличне карактеристике са преминулим. Ово ће зависити од околности смрти (нпр. хронична болест – други ученици са хроничним болестима; самоубиство након малтретирања – ученици

који су можда малтретиран или који су већ патили од депресије; саобраћајна несрећа – ученици који су недавно добили возачку дозволу; или пешачка несрећа – ученици који пешаче до школе).

- Ученици са проблематичним или затегнутим односом са преминулим
- Ученици из других школа ако је преминуо недавно прешао из једне у другу школу или има браћу и сестре у другој школи
- Ученици са историјом претходних или истовремених губитака и/или емоционалних потешкоћа.

6. Сахране, меморијалне службе и спонтане комеморације

- Учешће ученика: Ученици ће можда желети да присуствују меморијалним службама (парастосима) и/или сахрани преминулог ученика или наставника. Разговарајте са породицом преминулог и установите њихове жеље. Уколико постоји вероватноћа да ће присуствовати много ученика или особља, распитајте се да ли можда постоји време посета/меморијалне службе ван школских часова. Ако се то дешава у току школских сати, успоставите политику одсуства ученика која омогућава ученицима који имају блиске везе са преминулим да похађају школу. Нека заменски наставници буду доступни наставницима који желе да присуствују службама. Размислите о организовању особља за кризно саветовање да присуствује службама након радног времена којима ће вероватно присуствовати, велики број ученика.
- Спонтани меморијали: Неформални меморијали ће вероватно „никнути“ након смрти ученика или наставника. Планове за руковање цвећем, порукама, итд. треба направити унапред. Одредите временски период током ког ће спомен обележје остати (нпр. једну или две недеље) и обавестите ученике да ће спомен обележје бити уклоњено након тог времена и назначите шта ће се урадити са некваљивим предметима (нпр. плишане животиње ће бити послати у локални вртић, итд.). Пружање алтернативних прилика за комеморацију за ученике и ангажовање ученика у раним фазама одговора или најава о жељама породице може помоћи да се минимизирају ови спонтани споменици.
- Време одржавања меморијалних активности у школи: Комеморативне активности и напори за меморализацију не би требало бити фокус одговора на кризу непосредно након смртног исхода. Уколико се то уради прерано, може се стећи утисак да школа покушава да „затвори поглавље“ о туговању.
- Политике правичности: Уопштено говорећи, школе треба да избегавају формалне комеморативне или меморијалне активности или радње (нпр. давање назива згради или качење плакете) ради обележавања смрти популарних ученика/чланова особља, будући да одсуство реакције на сличан начин на смрт мање популарног ученика/особља, може изазвати забринутост у погледу правичности; школе можда нерадо дају сличне одговоре након одређених смртних догађаја (нпр. самоубиство, предозирање дрогом) како би се минимизирала гламуризација узрока смрти. Уместо тога, мање формалне, али промишљене комеморативне активности развијене током времена уз активно учешће ученика, често су мно-

го значајније (и терапеутске) за ученике и особље. Оваква комеморација ће вероватније препознати и сачувати суштинска сећања на покојника него што су рутински и реактивни напори покренути убрзо након обавештења.

- Конструктивно изражавање туге: Ученици ће можда желети да напишу писма/нацртају слике које ће послати породици преминулог ученика или члана особља. Постарајте се да исти буду прегледани пре него што буду даље прослеђени. Такође, пазите да не тумачите цртеже и списе без адекватног доприноса стручњака за ментално здравље. Избегавајте активности које изискују јавне анонимне изјаве, као што је стварање места за ученике да анонимно изразе своје мисли о преминулом, јер наставници и особље школе неће моћи да идентификују ученике који могу да изразе забрињавајуће мисли (нпр. самоубилачке идеје или претеће изјаве).
- Управљање узнемирујућим подсетницима за ученике: Школске клупе и ормарићи могу послужити као нежељени подсетници на преминуле ученике. Размотрите процедуре за управљање истим, ослањајући се на информације добијених од другова из разреда.
- Лични предмети преминулог: Договорите се са родитељима/члановима породице за враћање ствари у време које им одговара, по могућности после наставе. Нека личне ствари буду доступне у канцеларији како се родитељи/породице не би суочиле са емоционалним изазовом да морају да сами почисте ормарић преминулог. Нека буде присутан члан кризног тима или школски саветник када родитељи дођу да преузму дечије ствари.

КОМУНИКАЦИЈА И ДЕЉЕЊЕ ИНФОРМАЦИЈА

1. Улога Службеника за јавно информисање: Пажња медија ће вероватно уследити након смрти ученика или школског особља. Ово најбоље решава службеник за јавно информисање, директор школе или надлежно министарство. Наставници, особље и родитељи треба да буду свесни да сви захтеви медија треба да буду упућени овој особи.
2. Заштитите ученике од непотребног медијског излагања: Фокус свих комуникација, укључујући и медијско извештавање, треба да буде на заштити ученика и школског окружења од нежељене, наметљиве пажње. Телевизијски пренос догађаја не треба гледати у учионици током школских часова. Информације о томе како поступати са медијским захтевима могу се дистрибуирати родитељима.
3. Стална комуникација између родитеља и школских наставника и особља о томе како ученици раде биће важна како би се осигурала одговарајућа подршка и услуге интервенције непосредно након смрти и дугорочно. Родитељима деце која су идентификована као ризична у погледу менталних потешкоћа треба дати информације о томе коме да се обраде са евентуалним проблемима, али и о позитивном напретку. Школско особље такође треба да обавештава родитеље о функционисању њихове деце у школи (нпр. рад у школи, односи са вршњацима и понашање). Опет, родитељима треба дати информације које се односе на уобичајене реакције након смрти, као и понашања која могу сигнализирати потребу за интензивнијим услугама менталног здравља.

4. Формално успостављање комуникације и везе са ресурсима заједнице важно је развити пре било које врсте кризе. Развијање односа и улоге у реаговању на кризу са стручњацима за ментално здравље у заједници, а пре него што се потреба укаже, ће омогућити школи да брзо и ефикасно активира ове ресурсе у тренутку када се потреба заиста укаже. Они могу да пруже услуге менталног здравља у школи, као и да буду доступни ученицима и особљу којима су можда потребне интензивније услуге. Штавише, стручњаци за ментално здравље могу помоћи школама у:

- Развоју кризног тима
- Планирању и вежби приправности за кризне ситуације
- Организовању обука у вези са школским кризама и жалости
- Организовању консултација о питањима развоја деце, кризе и туговања

ПОСЕБНЕ ОКОЛНОСТИ

1. **Самоубиство ученика:** Самоубиство ученика ствара јединствене проблеме за школско особље.
- Дефинишите са породицом информације које желе да обелодане о узроку смрти, али имајте на уму уколико је поуздан извор већ јавно поделио информације.
 - Идентификујте ученике који се сматрају под највећим ризиком у погледу менталног здравља.
 - Образовати ученике, особље и родитеље о знацима упозорења и симптомима самоубиства и ширити информације о телефонским линијама и услугама подршке.
 - Подстицати ученике да траже помоћ; дестигматизовати и легитимизовати значај услуга менталног здравља и комуникације са другима који могу помоћи.
 - Иако сте сигурни да знате особу која је преминула, избегавајте романтизирање или гламуризирање самоубиства.
 - Будите у току са било којим самоубиствима у широј заједници тако што ћете одржавати добру комуникацију са другим школама у окружењу, пружаоцима услуга менталног здравља у заједници/агенцијама, и полицијом.
2. **Друге ситуације у којима породица можда не жели да открије узрок смрти** (нпр. вожња у пијаном стању или друга смрт узрокована алкохолом, предозирањем, која је повезана са самоповређивањем или намерним гушењем). Као и код сваке смрти ученика, покрените план школске кризе и услуге подршке. Као и самоубиство, смрт може представљати „прозор могућности“ да се ученици, особље и родитељи едукују о понашању опасним по живот и њиховим последицама. Многа питања која треба размотрити у вези са самоубиством ће се такође односити на ове околности.
3. **Околности у којима школска одговорност може бити проблем:** Иако се не мора расправљати о околностима смрти, о самој смрти се мора говорити и морају се пружити услуге подршке особљу и ученицима. И даље је важно слање дописа родитељима који их упозорава на смртни догађај, као и доступне услуге.
4. **Смрт ученика или члана школског особља када школа не ради:** Уколико дође до смртног исхода који ће вероватно утицати на ширу школску заједницу када школа не

ради, као нпр. током летњег или другог распуста, укључите школски кризни тим у развој плана који укључује како контактирати ученике и особље, на пример телефонским путем или електронском поштом и редовном поштом.

Школски руководиоци можда желе да уступе школску зграду као место за услуге подршке које ће се нудити непосредно након догађаја и могу одлучити да о томе комуницирају путем јавних медија. Када се школа настави након распуста или празника, требало би да постоје додатни планови за обавештавање оних ученика и особља који раније нису контактирани. Нека чланови кризног тима и службе подршке буду на располагању када се ове информације поделе са ученицима и особљем.

УТИЦАЈ НА УЧЕЊЕ

Реакције након губитка могу имати значајан утицај на учење. Ученици могу

1. попустити у школи
2. имати потешкоћа у савладавању новог градива
3. постати раздражљиви
4. постати повучени
5. постати анксиозни или депресивни
6. да се укључе у ризична понашања као што су злоупотреба супстанци, промискуитет, безобзирна вожња и покушаји самоубиства код адолесцената
7. бити фокусирани на губитак

Ученицима треба понудити додатну подршку, као што је подучавање или учешће у менторским програмима како би им се помогло у одржавању академског напретка пре него што дође до академског неуспеха, што би представљало додатни извор стреса.

ШТА НАСТАВНИЦИ МОГУ

1. **Слушајте** – шта ученици желе да поделе са вама. Можда је тешко, али само слушање може бити моћна исцељујућа сила.
2. **Заштитите** – ученике од поновне трауматизације. Понекад други ученици могу да исмевају или малтретирају ученике који су веома емотивни или плачу.
3. **Повежите се** – са ученицима који су претрпели губитак тако што ћете их питати како су; редовно их проверавати; дајући им до знања да сте доступни да их саслушате; или дајући им позитивне повратне информације о њиховом похађању или раду на часу.
4. **Модел** – понашање одраслих које им показује како одговорни одрасли реагују на губитак и реагују на кризу. Одрасли могу да тугују, али настављају да се понашају пажљиво и одржавају мирне рутине у школи.
5. **Подучавање** – кризни саветници могу да подучавају ученике о уобичајеним знацима и симптомима туге и/или трауме како би ученици могли да процене и разумеју сопствено понашање и науче нове начине суочавања.

Посетите svejeok.rs за додатне ресурсе који могу бити од помоћи.

Захваљујемо Националном центру за кризне ситуације у школама
Дечије болнице у Лос Анђелесу на уступљеном материјалу